सर्ब धर्म समन्वय सबै धर्म बिचको सेतु तथा एकताको प्रमाणिक घोषणा गर्ने पहिलो सन्त श्री रामकृष्ण परमहंस को जन्म सन् १८३६ मा बंगालको कर्मापुरमा भयो र १६ अगस्त १८८६ श्रावण पूणिमाको दिन वहाले महासमाधि लिनु भयो । धर्महरु बिचको विभेद, सबै धर्मले आफुलाई ठुलो भन्नु र सहिष्णुताको अभाव तथा आफु मात्र परमान्माको सच्चा प्रतिनिधि हु भन्ने जुन अस्मिता थियो यस्तो विषम अवस्थामा गरिब ब्राह्मण परिवारमा जन्मेका श्री रामकृष्ण परमहंसको उपस्थितिले अन्त्य गरिदियो र नया युगको आध्यात्मिक जागरणो शुरुवात भयो । वहााको जन्म पछि नया समभm "सर्व धर्म समन्वय" को उदय भयो । यसैको नया व्याख्या तथा मौलिक प्रयोग यस शताब्दिको अन्त्यमा हामीले ओशोमा देख्न सक्छौ । वहााले कुनै नयाा धर्म स्थापना नगरिकन सबै धर्ममा लुकेको दिव्यता, महानता, धर्मिकता तथा ईश्वरत्वको व्याख्या गर्नु भयो ।

एक गरिब ब्राह्मण परिवारमा जन्मनु भएका रामकृष्ण देव करिब १७-१८ वर्षको उमेरमा आˆना दाई साग कलकत्तामा आईपुग्नु भयो । यस बीचमा वहााका जीवनमा स–साना धेरै आध्यात्मिक अनुभूतिका घटनाहरु घटेका थिए । पहिलो समाधिको अनुभूति वहाा करिब ९ वर्षको उमेरमा धान खेतमा हिडिरहदाा कालो बादलमा सेता हाासहरु उडेको देखेर भएको थियो । वाहिरी संसारको सुझबुझ रहेन र वहाा त्यहि अचेत अवस्थामा लड्नुभयो । घरुमा सबै चिन्तित थिए । यस्ता भाव समाधिका धेरै घटनाहरु वहाका जीवनका प्रारम्भिक दिनहरुमा नै घटन शुरु भएका थिए ।

गााउघरमा पढ्ने त्यति उचित वातावरण तथा इच्छा नभएकोले उहाालाई कलकत्ता पठाइयो शायद त्यहाा गएर पढ्ने इच्छा जाग्ला कि भनेर ? "पढेर वडाबाबु हुने त्यस्तो शिक्षा म लिन्न" भनेर उहााले त्यसलाई महत्व दिनु भएन । उहाा कलकत्ता पुग्दा एउटा विलक्षण घटना घट्यो । रानी रासमति भन्ने एकजना शुद्ध महिला हुनुहुथ्यो तर जातले शुद्र, तर ठुलो जमिन्दार । उहाालाई कालीले स्वप्नमा दर्शन दिई एउटा मन्दिर बनाउने आज्ञा दिनु भयो । र १८५५ मा गंगाको किनार दक्षिणेश्वरमा वहााले बिशाल जमिनमा एउटा भव्य कालीको मन्दिर बनाउनु भयो, जो अहिले दक्षिणेश्वर मन्दिरको नाममा विश्व प्रसिद्ध छ । त्यो दक्षिणेश्वर मन्दिर शुद्रले बनाएको हुनाले परम्परागत रुपमा कुनै पनि मन्दिरमा ब्राह्मण पुजारी हुने चलन अनुरुप ब्राह्मण पुजारी राख्न खोज्दा कोहि पनि मानेनन् । यस्तो समयमा रामकृष्णको दाई रामकुमारलाई आग्रह गरियो र मन्दिरको प्राण प्रतिष्ठा गर्न तथा पुजारी बन्न वहााले रामकृष्णलाई पनि साथ लिएर मन्दिरमा आउनुभयो तथा मन्दिरको प्राण प्रतिष्ठा गरी पुजारीको रुपमा रहन थाल्नु भयो । केहि दिनमै रामकृष्णलाई त्यो मन्दिरको पुजारी बनाइयो । रामकृष्णको अनौठो तर पुर्ण भक्ति तथा गहिरो भाव देखेर रानी रासमति र वहााका ज्वाई मथुराबाबु जो रानीका प्रमुख सहयोगी हुनुहुन्थ्यो वहााहरुको रामकृष्ण साग गहिरो प्रेम भयो । रामकृष्ण जब कालीको मन्दिरमा पुजा गर्नु हुन्थ्यो वहाा परम्परागत ढंगले पुजा गर्नु हुन्थेन । मन लाग्दा दिनभरी पुजा गर्ने, कहिले मन नलाग्दा मन्दिरै नखोल्ने, कहिले देवतालाई प्रसाद चढाउनु भन्दा पहिला आफुले चाखेर हेर्ने, कहिले देवता साग झगडा गर्ने । यस्ता अलैकिक व्यवहारहरु देखेर अरुले पागल तथा काम नलाग्ने भनेर मथुराबाबुलाई रामकृष्णलाई मन्दिरको पुजारीबाट हटाउन दबाब दिए । तर मथुराबाबाले त्यसकुरालाई कुनै महत्व दिनु भएन र वहााको रामकृष्ण प्रति गहिरो श्रद्धा थियो । एक दिनको घटना हो रामकृष्णलाई रानी रासमतिले भजन सुनाउन भन्नु भयो । रामकृष्ण कालीको भजन गाउन थाल्नुभयो । रानी रासमति बेहोसीमा पुजाको लागि राखेको फुल यताउता चलाउन थाल्नु भयो । त्यो देखेर रामकृष्णलाई असह्य भयो र वहााले रानीलाई एक झापड दिनुभयो । यस्तो घटना त्यो बेलाको वंगालमा एउटा ठुलो दुस्साहस थियो । कुनै महारानीलाई त्यसरी पिट्नु भनेको वहुत नराम्रो घटना निम्त्याउनु झै थियो । वहााको प्राण पनि जान सक्थ्यो । सारा मन्दिरका मान्छेहरु दौडेर आए र ठुलो आवाज भयो रामकृष्णलाई सजाय दिनु पर्‍यो भनेर । रानीको शरीर नै छुन नहुने त्यसमा पनि त्यस्तो नुन खाने पुजारीले यसरी झापड हानेकोले तुरुन्तै निकाल्ने सल्लाह रानीलाई दिईयो । तर रानीले "आफुले बेहोसीमा पुजाको लागि राखेको फुल चलाएकोमा रामकृष्णले आफुलाई पिटेको नभई साक्षात कालीले आफुलाई सजाए दिनु भएको हो, यो त यो मान्छेको सहासले बताउाछ । यो परमात्मामालीन व्याक्ति हो नत्र सामान्य व्याक्ति भए होसमा यस्तो आाट गर्न सक्दैन ।" त्यो दिनको यस्तो अनुभूति देखि रामकृष्ण प्रति रानी रासमतिको श्रद्धा अरु बढ्यो र रामकृष्ण अझ पुज्यनीय बन्नुभयो । तर वहााको ढंग परम्परागत नभएकोले वहााको व्यवहार प्रति अरुले उजुरी गरिरहन्थे । कोहि पनि क्राान्तिकारी व्याक्ति जो पृथ्वीमा पैदा हुन्छ, कुनै प्रतिभा पैदा हुन्छ त्यो प्रतिभाले परम्पराको चिन्ता गर्दैन, भइरहेको परम्पराको चिन्ता गर्दैन, त्यस्ता व्यक्तिको आचरणबाट नयाा परम्परा शुरु हुन्छ । त्यो प्रतिभाशाली व्याक्ति जसरी बोल्छ, जसरी हिड्छ त्यहिनै एक नयाा

परम्परा बन्छ । त्यसैलाई हामी भन्छौं नयाा संस्कृति । बुद्ध पछि एउटा नयाा संस्कृति बन्यो – बौद्ध संस्कृति, महावीर पछि अर्को एउटा नयाा संस्कृति बन्यो जैन संस्कृति, कृष्ण पछि एक संस्कृति कृष्ण चैतन्य । त्यसै नया संस्कृतिको प्रादुर्भाव हुन्छ कुनै जागृत व्यक्तिको आगमन पछि । त्यस्ता जागृत व्यक्तिले कहिल्यै पनि चलिआएको परम्पराको चिन्ता गर्दैनन् । चलिआएको परम्परा, पुरानै ढर्रा त परिवर्तन हुन नचाहने आत्म जागरणको मुमुक्षा नभएका सामान्य व्याक्तिका लागि हो । सामान्य व्याक्तिलाई नियम, अनुशासनमा बााध्नलाई परम्पराको आवश्यकता होला तर जब अत्यन्त प्रतिभाशाली व्याक्ति यस पृथ्वीमा पैदा हुन्छ, त्यस्तो चेतनालाई पनि कुनै पनि परम्परा, कुनै पनि अनुशासन, कुनै पनि नियममा बााध्न सकिदैन किनभने त्यो प्रखरताको अवतरण हुन्छ नयाा नियम बसाल्नलाई, नयाा परम्परा, संस्कृति तथा उच्च चेतनाको लागि मार्ग प्रस्सत गर्नलाई । रामकृष्ण देवको पृथ्वीमा आगमन भएको थियो एउटा अर्को नयाा संस्कृति बसाल्नलाई । २०औं तथा २१औं शताब्दीको धर्म, समन्वयको धर्म, सहिष्णुताको धर्म स्थापना गर्न सक्ने प्रज्ञा भएको व्याक्तिले पुरानो ढर्रा तथा जीर्ण परम्पराको किन ख्याल गर्थ्यो ? रामकृष्णको ढंग आफ्नै थियो सतत् परमात्माको अनन्त भावमा लीन त्यस्तो बिशाल चेतनाको कृत्यमा आफ्नै विशेषता र सुन्दरता थियो । वहााको जीवनमा घटेका यस्ता धेरै दिब्य घटनाको अपूर्व वर्णन पाइन्छ । कालीको पुजा गदौगर्दै उहाालाई एक दिन यस्तो अनुभूति भयो कि मैले खाली मूर्तीको पुजा मात्र गरिराखेको छु । मैले कालीको दर्शन कहाा गरें ? यदि साक्षात परमात्मा छ भने उसले मलाई लौकिक दर्शन दिनु पर्‍यो भनेर वहालाई वियोग भावले समात्यो अनी वहाा रुन थाल्नु भयो भावविह्वल भएर । वहााको पुकार र प्रार्थना गहन हुदै गर्‍यो । मन्दिरमा वरीपरीका मान्छेको हृदय द्रविभुत हुन थाल्यो वियोगको भाव देखेर । एक दिन रामकृष्णको विरह यति गहन भयो कि वहाले व्याकुल भएर मन्दिरको भित्तामा राखेको खड्ग झिकेर आज तिमीले मलाई दर्शन दिएनौ भने म आफ्नो शरीर नै यहि त्यागी दिन्छु भन्ने प्रवल भावनाले आफ्नो घाांटीमा प्रहार गर्दा खड्गले वहााको घाांटी स्पर्श गर्ने वेलामा साक्षात काली प्रकट हुनुभयो र वहााको हात समाउनु भयो र खड्ग वहााको हातबाट खोसीदिनु भयो । पहिलो पटक कालीको साक्षात दर्शन भयो । यो दर्शन अद्भूत दर्शन हो किनभने कालीको मुर्ति हामी सामान्य व्याक्तिको लागी मुर्ती नै रहन्छ तर रामकृष्णको लागि त्यो मृण्मय मुर्ति चिन्मय भएर आयो, त्यो अमृतमय भएर आयो र त्यो मुर्ति नरहेर साक्षात परमात्मा भयो । जुन दिनदेखि रामकृष्णलाई कालीको साक्षात्कार भयो त्यो दिनदेखि रामकृष्णको जीवनको अर्को अध्याय शुरु भयो । वहााले त्यसपछि एकएक गरेर अनेक परमात्माको स्वरुपको दर्शन गनुभयो रामको, कृष्णको, मोहम्दको, जीससको ।

ओशोले सबभन्दा बढी याद गर्नुभएका सन्तहरुमा बुद्ध र रामकृष्ण देवको नाम आउछ । यी दुवै व्याक्ति चेतनाको दुई शिखर हुन् । बुद्ध हुनुहुन्छ बौद्धिकताको परम शिखर एक वैज्ञानिक धर्मको संस्थापक एक राजपरिवारमा जन्मिनु भएका अभिजात्य परिवारमा हुर्किएका शिक्षीत, शिष्ट, सुसंस्कृत व्याक्ति र रामकृष्ण हुनुहुन्छ एउटा गरिब घरमा जन्मिनु भएका, स्कूले पढाई नभएको र मौलिक भाषा मात्र बोल्ने, सामान्य शिष्ठाचारको कहिल्यै चिन्ता नगर्ने । दुबै परमात्मामय हुनुहुन्छ र दुबै भित्र परमात्मा जीवन्त भएको छ । सन् १८५५ मा पुजारी नियुक्त भएपछि ४ वर्ष उहाालाई कालीको साक्षात दर्शन भयो । यो एउटा जीवन्त दर्शन थियो । मृण्मय मुनिवाट चिन्मय माता प्रकट हुनुभयो र त्यो दिन देखि काली साग उहााको आमा र छोराको सम्बन्ध स्थापित भयो ।

जब रामकृष्णलाई द्बुबिधा हुन्थ्यो वहाा काली मन्दिरमा गएर सानो वालकले आफ्नो आमाबाट आज्ञा लिएझैं वहााले त्यसैगरि निर्देशन लिनु हुन्थ्यो । यो वडो चमत्कारको घटना थियो किनभने त्यो मन्दिर अहिले पनि छ र हाल दिनहुा लाखौं व्यक्ति त्यहाा जान्छन् । हामीले देख्दा त्यो एउटा बडो सुन्दर मुर्ति मात्र हो तर रामकृष्णले देख्दा त्यो साक्षात भएर आउने दुर्गा भवानी नै थिइन् । सो दर्शन पछि रामकृष्णको जीवनमा एक व्यापक रुपान्तरण भयो यो करीब १८६० इस्विको वरीपरीको कुरा हो र वहााले काली पछि रामको दर्शनको भाव अनुष्ठान गर्नु भयो । वहाा वैष्णव परिवारमा जन्मिनु भएको र पिता पनि रामभक्त हुनुहुन्थ्यो वहााहरुको आराध्यदेव नै राम हुनुहुन्थ्यो । रामको भक्ति गर्दागर्दै वहाालाई कस्तो भाव आयो भने म रामको भक्त हनुमान हुा । भावसगको वहाको तादात्यम यति प्रवल हुन्थयो कि वहााले जुन देवको जस्तो भाव गर्नु हुन्थ्यो त्यस्तौ वहााले व्यवहार गर्नुहुन्थ्यो । र जब वहाालाई हनुमानको भाव आयो रामको भक्ति चौबिसै घण्टा राघव, रघुपति, सीताराम भनेर कराईरहनु हुन्थ्यो र पछि वहाा हनुमान जस्तै दक्षिणेश्वर मन्दिरको परिसरमा हनुमान जस्तै कुद्नु हुन्थ्यो । त्यो भावसाग यस्तो आभिष्ठ हुने वहााको विशेषताले गर्दा र त्यो भावसगको एकात्मकतामा वहााको र हनुमानको बिचमा केहि फरक नै हुन्थेन । भाव जगतका यस्ता अवस्थाहरुका बारेमा सुन्दा हामीलाई अच्चम लाग्छ जुन स्वाभाविक पनि हो । तर शुद्ध ह्रदयबाट उठेका यस्ता प्रवल भावहरुबाट यो संभव छ । यसरी रामकृष्णलाई हनुमानको राम प्रतिको भक्तिभावले पक्डेपछि वहा हनुमान जस्तै धेरै

जसो रुखमाथि बस्नु हुन्थ्यो जस्तो बादरहरु बस्छन् र फलफुल खानुहुन्थ्यो, हनुमान जस्तै उफ्रिनु हुन्थ्यो, हनुमान जस्तै व्यवहार गर्नुहुन्थ्यो र यो भाव तब सम्म रह्यो जब सम्म वहाालाई रामको साक्षात दर्शन भएन । पहिला वहाालाई जानकी सीतामाताको दर्शन भयो त्यहि दक्षिणेश्वरको पञ्चावटिको वनमा । त्यसपछि वहाालाई रामको दर्शन भयो । यो संभव भयो वहााको लागि । यो साक्षात मुर्तरुपमा राम र सीताको दर्शन गरिसकेपछि मात्र वहााको हनुमानको भाव भयो नत्र त्यो भावै शान्त भएन । यसलाई भक्तिमा हामी भाव समाधि भन्छौं र अनेक भक्तहरलाई यस्तो भएको छ । चैतन्य महाप्रभुलाई पनि भाव समाधि हुन्थ्यो र यस्तै मीरालाई । परम भक्तहरुमा यस्तो भाव अभिष्ट हुने, परमात्मामयी हुने लक्षण देखापर्छ ।

रामकृष्ण यस्तो विभूति हुनुहुन्छ जसले परमात्मालाई विभिन्न रुपमा साक्षात दर्शन गर्नुभयो । वहााले जसलाई आव्हान गर्नुहुन्थ्यो त्यसको वहाालाई साक्षात दर्शन हुन्थ्यो हाम्रो संस्कृतिमा कुन्तीले पाएको वरदान जस्तै । यस्तै हामी रामकृष्णको जीवनमा देख्न सक्छौं । रामकृष्ण जब रामको भक्ति गर्दै हुनुहुन्थ्यो एक जना वैष्णव राम भक्त साधु आइपुग्नु भयो । वहााको नाम थियो जटाधारी । जटाधारी साग एउटा सानो रामको मूर्ति थियो । रामको वालक कालको मूर्तिलाई हिन्दुहरुले रामलाला भन्ने चलन छ । अरुले हेर्दाखेरी मूर्ति तर जटाधारी र रामकृष्ण दुईजनाको लागि त्यो साक्षात वालक रामनै हुनुहुन्थ्यो । वहाा दुईजना भएकोवेलामा त्यो साक्षात मूर्तिले कुरा गर्ने, खाना माग्ने वालकले जस्तो वदमासी गर्छ त्यस्तो उपद्रव गर्ने एकदम बाललीला गनुहुन्थ्यो । जटाधारी धेरै बस्नुभयो रामकृष्णको संर्पकमा र जटाधारी जब विदा हुनथाल्नु भयो र आफ्नो रामलालालाई लिएर जान लाग्नुभयो रामलालाले जानै मान्नु भएन । वहााले के भन्नु भयो भने हैन म रामकृष्णसंगै बस्छु म यहााबाट कतै जादैं जाादिन । धेरै जिद्दी गरेपनि वहाा जान मान्नु भएन र जटाधारीले रामको सानो मूर्ति, रामको वालक कालको मूर्तिलाई दक्षिणेश्वरमा रामकृष्णलाई छोडेर जानुपर्‍यो । त्यो रामको सानो मूर्ति रामकृष्णको लागि मात्रै मूर्ति थिएन साक्षात वलराम नै हुनुहुन्थ्यो र वहााको दुईजनाको वार्तालाप हुन्थ्यो कहिले रामलाला खाना माग्नु हुन्थ्यो, मिठाईहरु माग्नु हुन्थ्यो जस्तो बालकले माग्छ । रामकृष्णले मिठाई नदिएमा रामलाला रुनुहुन्थ्यो । यो जीवन्त रामलीला फेरी दक्षिणेश्वरमा भयो । रामकृष्णले वर्णन गर्नुभएको छ की, एक दिन वहा नुहाउन जान लाग्नु भयो गंगामा । यो सानो रामलालाले मलाई पनि लिएर हिड भनेर करायो मान्दै मानेन । उसलाई लिएर गए । अनि गंगामा नुहाउदा खेरी उ गंगाबाट निस्कनै नमान्ने । धेरै भयो मलाई मन्दिरमा पुजा गर्ने वेला भयो हिड भन्दा पनि मान्दै मानेन । अनि मलाई रीस उठ्यो र उसलाई मैले गंगामा चोबिदिए ल यहि बस भनेर । उ त रुन थाल्यो र माया लाग्यो लिएर आए । अरुले हेर्दाखेरी त्यो मूर्ति । अहिले पनि वंगालमा यो मुर्ति बंगालमा काहि सुरक्षित छ । तर रामकृष्णको लागि त्यो मूर्ति साक्षात राम नै थिए । र वहाा दुईजनाको प्रेम दशरथ र रामको जस्तै थियो । रामकृष्णले त्यो सानो रामलालालाई त्यस्तै प्रेम गर्नुभयो र त्यस्तै प्रेम रामलालाले वाहालाई गर्नु भयो । यो भक्तिको एउटा परकाष्टा हो की सामान्य मूर्तिबाट देवताको दर्शन गर्नु तथा वार्तालाप गर्नु । यस्तो अद्भूत अनुभूतिको आयाममा शुद्ध भक्तहरुकोमात्र पहुच छ ।

रामकृष्ण सामान्य भाषा बोल्नु हुन्थ्यो र सामान्य धोति लगाउनु हुन्थ्यो अति साधारण हुनुहुन्थ्यो । त्यस्तो सामान्य व्यक्तिले एकै चेटि कसरी मोहमद, जीसस, कृष्ण, राम, हनुमान, सीता यी सबैको दर्शन मात्र गरेन की सबैको शिक्षणको बारेमा उसले मिमांसा पनि गर्‍यो र उसले सबैको बिच लुकेको साझा सत्यहरुलाई आफ्नै अनुभवका आधारमा एक धागोमा बाध्यो । कृष्ण, जीसस र मोहमदलाई एकै ठाउमा राखेर समानताको साझा आधार र यी भित्र समन्वयताको प्रयास र सफलता आजभन्दा डेडसय वर्ष अगाडि त्यती सजिलो थिएन वंगालको एउटा गााउमा जन्मेको व्यक्तिको लागि । वहााले यो मौलिक प्रयास अचिन्त्य छ र आश्चर्य पनि ।

रामलालासागको लीला पछि वहाालाई भेट्न अर्को एकजना महान सन्त आइपुग्नु भयो तोतापुरी महाराज । तोतापुरी वेदान्ती हुनुहुन्थ्यो र वेदान्त दर्शनको ज्ञाता वहााले रामकृष्ण माथि वेदान्तका सिक्न योग्य धेरै लक्षण देख्नुभयो । के देख्नुभयो भने रामकृष्णलाई समाधि घट्न सक्छ । र उहााले रामकृष्णलाई ध्यान सिकाउने तथा दिक्षा लिने कुरा गर्नु भयो । रामकृष्णले भन्नुभयो म मातालाई सोधेर आउाछु । रामकृष्ण आफ्नो आराध्यदेवी कालीको मन्दिरमा जानुभयो र मूर्तिको अगाडि झुकेर प्रार्थना गर्नुभयो । माता न्याङ्गटा आएको छ र मलाई वेदान्त सिकाउन चाहान्छ म के गारु ? र तोतापुरी नागा स्वामी हुनुहुन्थ्यो नाङ्गै बस्नु हुन्थ्यो । त्यसकारण रामकृष्णले प्रेमले उहाालाई न्याङ्गटा भन्नु हुन्थ्यो । कालीले भन्नु भयो कि ठिक छ, ठिक छ त्यसलाई मैले नै बोलाएको हो र तिमीलाई वेदान्त सिकाउनु का साथै समाधि दर्शन गराउाछ अनि तिमीले त्यसलाई भक्ति सिकाउने छौं र ईश्वरको दर्शन गराउने छौ तर

भक्तिको मार्गबाट । तिम्रो गुरु उ हुन्छ र तिमी उसको गुरु हुन्छौं । वडो अदभुत संजोग मैले जुटाएको छु । त्यो साग गएर दर्शन सिक ।

रामकृष्ण फर्किनु भयो र भन्नु भयो मलाई कालीले स्विकृति दिनु भयो मलाई तपााइले वेदान्त सिकाउनुहोस् । र जुन दिन रामकृष्णलाई तोतापुरीले दिक्षा दिएर वहाालाई परमब्रह जो ध्यानीहरुको आराध्य हो, ब्रहमा स्वरुप शुन्यमा ध्यान गर्न सिकाउनु भयो । वहाा तृतीय नेत्रमा जब ध्यान गर्नु हुन्थ्यो वहााको अगाडि काली माता आईपुग्नु हुन्थ्यो । तोतापुरीले के भन्नुभयो भने कालीलाई तिमीले हटाउ । पुनः तोतापुरीले भन्नु भयो जव तिम्रो तृतीय नेत्रमा काली आउनुभयो भने मलाई इशारा गर्नु म एउटा सिसाले काटि दिन्छु । र रामकृष्णलाई ध्यानमा बसाल्नु भयो र रामकृष्णले ध्यान गर्नासाथ कालीको रुप वहाको अघाडि आइपुग्नु भयो र तोतापुरीलाई इशारा गर्नुभयो । तोतापुरीले नजिकै राखेको सिसाले वहााको तृतीय नेत्रमा काटिदिनु भयो र कालीको मूर्ति विलिन भयो । र वहाालाई निर्वीज, निर्विकल्प समाधि प्राप्त भयो । जो निर्जीव समाधि प्राप्त गर्नलाई योगीहरुलाई जन्मौ लाग्छ एक जन्म होइन अनेक जन्म लाग्छ । त्यो निर्वीज समाधि रामकृष्णलाई तत्क्षण घटित भयो । दिक्षा लिएकै दिनमा घटित भयो । र समाधि लागेपछि ३ दिन सम्म रामकृष्ण समाधिबाट उठ्न सक्नु भएन तोतापुरीलाई आश्चर्य लाग्यो । गुरुलाई पनि आश्चर्य लाग्यो कि आफ्नै समाधि तीन घण्टा भन्दा बढि लाग्दैन चालीस वर्ष देखि । त्यो साधारण ब्राहमणलाई पहिलो दिनमै लागेको समाधि तीन दिन भैसक्यो समाधिबाट नउठेको देखेपछि वहाालाई पनि डरलाग्यो । र वहााले कानमा मन्त्र उच्चारण गर्न थाल्नु भयो र बिस्तारै रामकृष्णलाई शरीरको बोध आयो र समाधिबाट बाहिर आउनुभयो । तोतापुरीले पनि रामकृष्णलाई भन्नु भयो- तिमी अद्भुत व्यक्ति रहेछौ । तोतापुरी रामकृष्णसाग वडो आदर प्रेमका साथ बस्नु भयो । सामान्य विदान्तीहरुको, परिव्राजकहरुको नियम एक ठाउमा तीन रात भन्दा नबस्ने हुन्छ । र वेदान्ती नागा तोतापुरी पनि सोहि नियम अनुरुप त्यहा बसेका तिन दिन भन्दा बढी भएकाले वहााले हिड्ने उपक्रम गर्नुभयो । तर रामकृष्णको यस्तो प्रेम थियो की वहााले दक्षिणेश्वर छोड्नै सक्नु भएन । जीवनपर्यन्त तीन रात भन्दा बढि एक ठाउमा नबसेको त्यो वेदान्ती नागालाई त्यहाा १८ महिना भन्दा बढि राख्यो त्यो ठााउमा रामकृष्णको प्रेमले । रामकृष्णको प्रेममा डुबेर तोतापुरी यति प्रभावित हुनुभयो कि रामकृष्णको लामो समाधिहरु गुरु तोतापूरीले नै प्रतिक्षा गर्नुपर्थ्यो । समाधिबाट उठेर मन्दिरमा पुजा आरती शुरु भइपछि वहाा भक्त जस्तो नााच्न थाल्नु हुन्थ्यो । एउटै व्यक्तिमा भक्ति र ध्यान, वेदान्त र भाव दुबैको यस्तो समन्वय तोतापुरीले कहिल्यै देख्नुभएको थिएन र सुन्नु पनि भएको थिएन । त्यसकारण यो वहाालाई वडो विलक्षण लाग्दथ्यो र तोतापुरी १८ महिना दक्षिणेश्वरबाट जान सक्नुभएन त्यस्को पछाडि पनि परमात्माको एउटा ठुलो लिला थियो ।

एउटा अर्को आयोजन थियो - तोतापुरीलाई भक्ति सिकाउने । रामकृष्ण आरतीमा भजनमा ताली बजाउदाा तोतापुरी जिस्काउने गर्नु हुन्थ्यो – के रोटि बनाउन लागेको । ध्यानीले त्यस्तो के गरेको ? तर भक्तिको एउटा शिक्षा बाकि थियो तोतापुरीको लागि । तोतापुरी बिरामी पर्नुभयो र वहाालाई पेचिस भयो । त्यतिखेरको पेचिस हैजा भएपछि धेरै मान्छे मर्थे । जति औषधि गरेपनि वहाालाई ठिक भएन । वेदान्त हुनुहुन्थ्यो, योगि हुनुहुन्थयो, शरीर प्रति कुनै मोह थिएन । अनि वहाालाई के लाग्थ्यो भने अव यो शरीर यति कमजोर भयो जुन शरीरको म आफले ख्याल राख्न सक्दिन, अरुले साहारा दिनु पर्छ यस्तो शरीर के फाइदा ? । चिकित्सा गरेर पनि भएन अब हिड्डुल गर्न पनि गाऱ्हो भयो कमजोर पनि भइयो । यो शरीरलाई छोडिदिउ । अनि मनमनै निश्चय गर्नुभयो आज रात भएपछि म गंगामा यो शरीरलाई प्रभावित गरिदिन्छु र शरीर त्यागी दिन्छु । वेदान्ती ध्यानी हुनुहुन्थ्यो शरीर प्रति कुनै लगाव थिएन । रातिभए पछि वहाा गंगामा आउनु भयो गंगामा डुब्नलाई किनाराबाट अगाडि बढ्नु भयो र दक्षिणेश्वरमा गंगाको खण्ड धेरै चौडा छ र गंगाजी गहिरो पनि हुनुहुन्छ । तोतापुरीले डुब्ने ठाउ खोज्नलाई यो किनारा र त्यो किनारा दश पटक वारपार गर्नुभयो कहिपनि कम्बर भन्दा बढि पानी भेटिएन । यस्तो चमत्कार भयो परमात्माको वहााले शरीर त्याग्नलाई गंगामा पानी खोज्नुभयो तर गंगा नै सुक्नुभयो कहिपनि कम्बर भन्दा बढि पानी भेटिएन रातभरी खोजेर पनि डुब्ने ठााउ नभेटेर फेरी आएर घाटमा बस्नु भयो र बिहान रामकृष्ण आएपछि वहााले भन्नुभयो यो के चमत्कार भएको हो मैले बुझ्नै सकिन ? जुन गंगामा २, ३ बाास पानी छ त्यो गंगामा मैले रातभरी डुब्ने ठाउ खोजे मैले कहि डुब्न ठाउ पाइान । यो शरीर पनि मेरो इच्छाबाट मेलै नै छोड्न सक्दिन ? म मर्न चाहान्छु बााच्न चाहान्न, मलाई परमात्मा साग

केहि लिनुदिनु छैन । मर्नु छ त शरीर छोड्नलाई पनि मैलै नपाउानु ? परमात्माको यो ठुलो लिला मैले देखें । तिमी गएर आफनी माता काली साग गएर सोध किन यस्तो भयो ?

थकित तोतापूरीलाई काली र रामकृष्ण बिचको जीवन्त सम्वन्ध प्रति अलिअलि बिश्वास भयो । अनि रामकृष्णले काली साग गएर तोतापूरीको बारेमा सोध्नुभयो । अनि माताको रामकृष्णलाई जवाफ थियो "त्यसलाई आफ्नो ध्यानको अत्यन्त अस्मिता थियो र मलाई के देखाउनु थियो भने शरीर पनि मेरै इच्छाले केहि लिन्छ र शरीर छोड्नु परेपनि मेरै इच्छाले । आफ्नो इच्छाले यहाा केहि पनि हुन सक्दैन र यही भनिदेउ" । र त्यो कुरा सुनेपछि तोतापुरीमा भक्तिको उदय भयो र वहाा आएर पहिलो पटक कालीको दर्शन गर्नुभयो । मन्दिरकै नजिक बस्दा पनि पहिले कहिल्यै मन्दिरमा कालीको दर्शन गर्न नआउने अद्वैतब्रहमा विश्वास गर्ने नाङ्गे वेदान्ति कालीको त्यो चमत्कार पछि वहाा आउनु भयो र मूर्तिमा साक्षात मातृरुपमा दर्शन गर्नुभयो र र त्यो परम दर्शन पाएपछि वहााको जुन यात्रा थियो, जुन लीलाको लागी परमात्माले वहाालाई रोकेको थियो त्यो पुरा भयो । एकै छिनमा वहाा निरोगि हुनुभयो । त्यत्रो औषधि गरेर निको नभएको रोग कालीको दर्शन गर्नासाथ तत्क्षण दुर भयो स्वस्थ्य हुनुभयो, शरीरमा शक्ति संचार भयो र त्यै दिन वहााले बुझ्नुभयो जुन लीलाको लागि परमात्माले यहाा बोलाएको थियो, त्यो पुरा भयो । अब रामकृष्णको मोहमा फस्नु भएन । योगीले मोह गर्नु हुदैन, ठााउको पनि र व्यक्तिको पनि । र रामकृष्णलाई भन्नुभयो "म यहाा तिम्रो मोहमा ग्रसित हुदै गइरहेको छु । त्यसकारणले यो ठााउ म आजै छाडिदिन्छु र त्यहि दिन वहााले दक्षिणेश्वर छाडिदिनु भयो ।

यसरी हामी के देख्छौ भने रामकृष्णले वहाा साग वेदान्त सिक्नुभयो र त्यस्तो प्रकाण्ड वेदान्तीलाई वहााले भक्ति सिकाउनु भयो । त्यस्तो विशेषता थियो रामकृष्णमा । त्यस पछि अनेक गुरुहरु आए जसको वहााले भाव गर्नु भयो । तन्त्र सिक्ने इच्छा गर्नुभयो तन्त्रबाट पनि केहि ज्ञान हुन सक्छ भन्ने लागे पछि वैष्णवी ब्राम्हणी भैरवी आइपुगिन । रामकृष्ण साग बसेर उनले तन्त्रको दिक्षा दिइन र तन्त्रका मार्गबाट पनि आत्म साक्षात्कार प्राप्त गर्नु भयो । एक जना मुसलमान साधक देखेर वहाालाई मोहमद साहावको याद आयो र इश्लाम साधना गर्ने इच्छा लाग्यो र अर्को दिन एउटा एस्लाम सन्त गोविन्द राय आइपुग्नु भयो र वहााले रामकृष्णलाई दिक्षित गर्नुभयो इस्लाम धर्ममा । रामकृष्ण नियमीत दिनमा पााच पटक नवाज गर्न थाल्नुभयो रोजा राख्न थाल्नुभयो । मुसलमानले गर्ने जति नियम छ त्यो सब पालना गर्न थाल्नु भयो । कालीको मन्दिरमा जान बन्द गर्नु भयो । र केहि दिन भित्र वहााले इस्लाम भर्मको साधनाबाट इस्लाम धर्मको जो उच्चतम अनुभूति छ त्यसलाई प्राप्त गर्नुभयो । यसरी हामीले के देख्छौ भने वहााले जुन आरधाना गर्नुभयो, जुन कर्म गर्नुभयो त्यो पुर्णरुपमा गर्नु भयो । त्यहि हाम्रो गुरु ओशोको जीवन दर्शन हो । "जे गरे पनि त्यो पूर्णरुपमा लागेर गर्ने अन्यथा गर्दै नगर्ने" किनभने आफ्नो पूर्ण लगन नै एक अन्तरयात्रा हो । र रामकृष्णले त्यो देखाउनु भयो । तथाकथित भक्तहरुले पुजा गर्छन औपचारिक पुजा गर्छन् कुनै कामनाले जसको कुनै गहिरो आध्यात्मिक मूल्य छैन । त्यस्तो भक्तिले कुनै रुपान्तरण ल्याउदैन । यदि रामकृष्ण जस्तो एकाकार भक्ति गऱ्यो भने त्यसले यो युगमा देवत्वलाई पृथ्वीमा प्रकट गरिदिन सक्छ त्यसको प्रमाण हो यो र यहि ओशोले सिकाउनुहुन्छ कुनै कार्यमा समग्र रुपमा लाग्ने, पूर्ण लीन भएर गर्ने । रामकृष्ण जस्तो पुर्ण भयो भने त्यस्तो भक्तिले कुनै पनि देवतालाई या साक्षात परमात्मालाई पृथ्वीमा प्रकट हुनै पर्छै बाध्यता छ तर रामकृष्ण जस्तो पुर्णता चाहिन्छ ।

रामकृष्णको जीवनमा त्यसपछि जीसस आउनुभयो । एक दिन मरीयमको एउटा तस्विर देख्नुभयो । मरीयमले बालक जीससलाई लिएको तस्विर देख्ना साथ वहाा कृष्चियन साधनाको भाव जाग्यो । एक पादरी आईपुग्नु भयो र दिक्षा लिनुभयो । र कृष्चियन साधना गरेर वहााले साक्षात जीससको दर्शन गर्नुभयो । यसै प्रकारले वहााले अनेक भावबाट, अनेक सिद्धिहरुबाट, अनेक मार्गबाट आफ्नै जीवनमा के सावित गर्नुभयो भने त्यो सबै मार्ग सहि हुन् । इस्लाम, किष्चिनिटि, हिन्दुका अनेक मार्गहरु, वुद्धिष्ट, जैन । यो सबै साधना पद्धिती आफुमा सत्य हुन ठिक हुन् । र सतही विभेद भित्र एक आधारभूत सवन्मय छ र विभेद आपसमा लड्नलाई वनेका होइनन् । कुनै पनि मार्गमा कसैले पुर्णरुपले साधना गर्छ भने आफ्नै मार्गबाट मनुष्यले परमात्माको अनुभव गर्न सक्छ । कसैले धर्म परिवतन गर्नु जरुरत छैन यस जगतमा । धर्म परिर्वतन त तव गर्नु पर्थ्यो जव एक धर्मबाट परमात्मा नपाएको भए । सबै धर्ममा त्यहि परमात्मा छ भने परिवर्तन मनको गर्नु पर्छ, धर्मको गर्नुपर्दैन । र मन परिर्वर्तित भयो भने कुनै धर्मबाट परमात्मा को अनुभव गर्न सकिन्छ । यो रामकृष्ण को जीवनको सन्देश हो ।

जब वहाालाई सवै मार्गको परम तत्व र महानताको अनुभव भयो, वहाामा कुनै इच्छा बाकि रहेनन् । जव कामना पुरा हुन्छ, अनि त्यही कामना करुणा बन्छ । र जव त्यहि वासना करुणा वन्छ त्यस्को अर्को एउटा पिडा हुन्छ । अनि वहाा दक्षिणेश्वर मन्दिरको छानामा बसेर रुनु हुन्थ्यो त्यो आनन्द र सत्य लिन कोहि किन नआएको । फेरी एउटा अर्को रोदन शुरु भयो   उदघाटित सत्यलाई बाडन् । “म साग सत्य छ कहाा छन् ती मेरा बालकहरु यो फल चाख्न किन आउादैनन्” भनी एक एक आफ्ना भक्तहरुको नाम लिएर बोलाउनु हुन्थ्यो । रामकृष्णले विवेकानन्दलाई भेट्नु भएको थिएन र त्यो बेला देखि नै स्वामी विवेकानन्दको सन्यास अघिको नाम नरेन्द्र नरेन्द्र भनेर कराउानु हुन्थ्यो । जव कामना पुर्ण हुन्छ त्यहि कामना करुणा बन्छ । जव वासना पुर्ण हुन्छ त्यहि वासना करुण वन्छ । र वासनाको एउटा आफ्नै पिडा छ र करणको आफनै पिडा छ । एउटा पाउने पिडा र अर्को बाड्ने पिडा छ । एउटा पिडा छ कसरी मलाई बढी सुख मिलोस्, अर्को पिडा छ कसरी म अरुलाई सुख दिन सकु ? र दुइटै दुखि हुन्छन् । यस संसारमा संसारी भोग्न नपाएर दुखि हुन्छन् । सन्त बाड्न नपाउर दुखि हुन्छन् । र दुबैको आ-आफनै ढंगको पिडा छ ।

स्वा. विवेकानन्दको आगमन पुर्व नै रामकृष्णले घोषणा गरिदिनु भएको थियो वहाको बारेमा । जव वहाासाग केहि कुरा कसैले सोद्थ्यो वेदान्तको वारेमा, भक्तिको वारेमा, वहाा साग व्यक्त गर्ने कला राम्रो नभएकोले वहााले बुझाउने कोशिसको वावजुत नवुझेमा “पर्ख पर्ख मेरो एउटा शिष्य आउदैछ र उसले तिमीलाई वुझाउने छ” भनी स्वामी विबेकानन्दको बारेमा कुरा गनुहुन्थयो । स्वामी विवेकानन्द प्रतिक हुनुहुन्छ - यो युगको शंकाको, सन्देहको, वौद्धिकताको, वैज्ञानिकताको र रामकृष्ण प्रतिक हुनुहुन्छ — धर्मको पुरातन श्रद्धा, भक्ति र सरलताको । रामकृष्ण र विवेकानन्दको मिलन कुनै सामान्य मिलन नभइ दुई युगको मिलन हो, सन्देह र श्रदाको मिलन, विज्ञान र धर्मको मिलन हो । जव नरेन्द्र आउनु भयो पुरा शंकाले भरिएर आउनु भएको थियो । वहाालाई रामकृष्ण माथि पनि विश्वास थिएन, पुरा नास्तिक हुनुहुन्थ्यो र कट्टर तार्किक हुनुहुन्थ्यो । र सबै सन्तको अगाडि आउर एउटै प्रश्न गर्नु हुन्थ्यो “के तपााइले परमात्मा देख्नु भएको छ — तपााई जुन परमात्माको कुरा गर्नुहुन्छ के मलाई देखाउन सक्नु हुन्छ ?” यस्तो प्रश्न गर्नु हुन्थ्यो र यही प्रश्न वहाा आएर रामकृष्णलाई पनि गर्नु भयो । के तपााईले परमात्मालाई देख्नुभएको छ, परमात्मा मलाई देखाउन सक्नुहुन्छ । अनि रामकष्णले सरल उत्तर दिनु भयो । वहााले भन्नु भयो “मैले परमात्मालाई तिमी भन्दा पनि स्पष्ट रुपले देखिराखेको छु र प्रत्येक पटक वहाालाई भेट्छु, प्रत्येक दिन वहाा साग कुरा गर्छु । तिमीलाई परमात्मा भेट्नु छ ? अहिले म देखाईदिन सक्छु” । यस्तो वहााको आत्मविश्वास र सत्य तथा प्रामाणिक वचन सुनेर विवेकानन्द पहिले त शाकामा पर्नुभयो तर भित्रकाट रामकृष्णमा वहााले एउटा सत्यको प्रतिमूर्ति देख्नुभयो । पहिला त सन्देश लाग्यो विश्वास लागेन, यो पागलले आफुलाई भट्काउन लागेको जस्तो लाग्यो । रामकृष्णलाई धेरै परीक्षा लिनु भइको छ — विवेकानन्दले र छिटै समपर्ण गर्नु भएको छैन । वृद्धिले श्रदाको अगाडि छिटै समपर्ण गर्दैन । सन्देह श्रद्धाका अगाडि छिटै झुक्दैन । विज्ञान धर्मको अगाडि छिटै झुक्दैन ।

t/ cgGtM lj1fgn] g} wd{sf] r/0fdf em'Sg' k5{ . /fds[i0f s'g} ljj]sfgGbnfO{ vf]Hg hfg' x'Gg, ljj]sfgGbn] g} /fds[i0fnfO{ vf]Hg'k5{ . / gfl:tsn] g} cfl:tssf] z/0fdf Pslbg hfg' k5{ cfl:tstf slxNo} gfl:tstfsf] z/0fdf hfb}g . h;/L ljj]sfgGbn] ;dk{0f ug'{eof] Tof] ;dk0f{df xfdL s] b]V5f}+ eg] dfgf} kfZrfTo hutsf] lj1fgn] k'j{sf] /x:ojfb sf] z/0fdf cfP/ ;dk0f{ u¥of] . dfgf}+ gfl:tstfn] cfl:tstf sf] z/0fdf cfP/ ;dk0f{ u¥of] . xfdL s] b]V5f}+ eg] af}l4stfn] >4fsf] r/0fdf cfP/ ;dk{0f u¥of] . /fds[i0fsf] r/0fdf ljj]sfgGbn] em'Sg', eljiosf] dg'ion] ljutsf] wld{stfdf em'Sg' xf] . lj1fgn] wd{sf] r/0fdf em'Sg' xf] . ;Gb]xn] >4fsf] r/0fdf em'Sg' xf] . /fds[i0f

/ ljj]sfgGbsf] ldng of] b'O{ JolQmsf] dfq xf]Og of] ldng b'O{ leGg ;f]rsf], lrGtgsf] ldng xf] . ;Gb]xsf] lj1fgsf] h'g efiff 5 x/]s lrhdf z+sf ug]{, ;Gb]x p7fpg] / >4fsf] h'g efiff 5 x/]sdf lbJotfsf] af; b]Vg], Tof] b'O{6fsf] larsf] ldng cfkm}df zfnLg 5, dxfg 5 . ljj]sfgGbn] /fds[i0fnfO{ To;} :jLsfg'{ ePsf] 5}g j8f] k/LIff lng' ePsf] 5 . PsPs lrhsf] k/LIff lng' ePsf] 5 . lj1fgn] k/LIff lng} k5{ wd{sf] j}1flgs 9+un] wd{sf] k/LIff lnPdf wd{ ;w} ;kmn x'G5 . tyfslyt wfld{s JoflQm k/LIffaf6, ;Gb]xaf6, gfl:tstfaf6 8/fpF5g\ . t/ ;Rrf cfl:ts JolQmaf6 gfl:tstf 8/fpF5 . ;Rrf wd{ ;Fu lj1fg 8/fpF5 . /fds[i0f h:tf] wfld{s JolQm of] eg] cfhklg lj1fgn] /fds[i0fsf] z/0fdf em'Sg} k5{ .

of] xfdLn] cf]zf]sf] ;flgWodf klg b]Vof}+ . hj klZrddf jxfF hfg' eof] To; j]nfsf gf]j]n k'/:sf/ ljh]tfx?, jf}l4s JolQmx?, klg Wofgsf] Tof] dxfg cfGbf]ngdf z/Ls eP . lj1fgn] wd{sf] z/0fdf em's]sf] of] ;+:s[ltsf] ;aeGbf 7'nf] yfngL ljj]sfgGbsf] ;d{k0f{af6 eof] . ljj]sfgGb /fds[i0fsf] nLnf ;xr/L x'g'x'GYof], /fds[i0fsf ;vf x'g'x'GYof], /fds[i0fsf] lzio x'g'x'GYof] . lj1fg wd{sf] lzio x'g{k5{, ;Gb]xn] ;w} >4fsf] z/0fdf em'Sg'k5{ . of] hLjgsf] ;d{k0f{sf] dxfgtd 36gf ;a}sf nflu cljid/l0fo 5 , xfdLnfO{ /fds[i0f h:t} >4f / ljj]sfgGb h:t} k|v/tf k|fKt xf];\ .